

Az egyetem, az akadémia és a tudomány válsága

– Hozzászólás Szent-Györgyi Albert előadásához –

Hozzászólásomat aszerint a hármas problémafeltevés szerint kívánom tagolni, amely Szent-Györgyi Albert előadásának a címében kifejezésre jut: tárgyalni óhajtom az *egyetem* válságát, az *akadémia* válságát és a *tudomány* válságát. Szent-Györgyi Albert ugyan a tudomány válságát csak a címben említi külön, egyébként együtt tárgyalja az egyetem és az akadémia válságával. Viszont hozzászólásom során az egyetem és az akadémia válságának tárgyalása után szükségesnek fog látszani, hogy külön fejezetben foglalkozunk a *tudomány* válságával is.

Szeretném azonban mindjárt bevezetőül összefoglalni hozzászólásom végeredményét a következőkben: Szent-Györgyi Albert a válságnak általa felvázolt jeleiből több és súlyosabb következtetést von le, mint amennyit *azok* indokolnak; mert gondolatmenete a válságnak néhány véleményünk szerint felületi, bosszantó, helyenként jellegzetesen hazai jeleiből indul ki és a válság *egészét* tárgyalatlanul hagyja.

I.

Az *egyetem* válságát Szent-Györgyi professzor úr a *tudós* és a *professzor*, és ennek megfelelően a *tudományművelés* és a *diplomagyártás* ellentétének a kiéleződésében látja. Az egyetemnek magának ez a dilemma valóban központi kérdése s e dilemma napjainkban kétségtelenül kiéleződött mindkét irányban: az egyetemtől, mint a tudósok összességétől is és mint a szakképzés intézményétől

is többet vár és többet követel a társadalom, mint régen. Szent-Györgyi professzor úrnak erre a válságra egyszerű megoldási javaslata van: az egyetem számoljon le a tudományos nagyigényűséggel, vallja meg őszintén, hogy nem tudományt, hanem mesterséget tanít, és ennek egyszerűen vonja le a konzekvenciáit. fgy érzem azonban túl *önkéntes* és túl *egyszerű* a problémát így megfogalmazni. Túl önkényes a felelet, mert ugyanezzel a fáradsággal azt is mondhatnók, hogy az egyetem válassza a tiszta tudományt, alakuljon át olyanfajta szabad iskolává, amilyen a Collège de France és a mesterségbeli képzést engedje át a szakiskoláknak. Meg vagyok győződve, hogy ez a megoldás sem célravezető, de ha ragaszkodunk a vagy-vagy-hoz, akkor a kettő közül határozottan az utóbbi mellett szól több indok. Ha ugyanis az egyetem merőben a mesterségbeli kiképzés célját teszi magáévá, akkor nyugodtan szét is válhat annyi szakiskolára, ahányféle mesterséget tanít, vagy tanítania lehet, merthiszen az, ami a különböző mesterségek karait *egyetemmé* fogja össze, nyilván éppen az, ami *több* mint mesterség.

Túl egyszerű is azonban a problémát úgy megfogalmazni, hogy az egyetemnek választania kell a két feladat közül vagy az egyiket, vagy a másikat.

Meggyőződésünk szerint a válság nem annyira organikus, mélyenfekvő szellemi válság, hanem inkább bizonyos szervezési nehézségekből és megmerevedésből származó helyi válság. Éppen ezért nincs is okunk beszélni az egyetem *világválságáról*: azok a jelenségek, melyeket Szent-Györgyi professzor úr felsorol: az elemi ismereteket oktató, s a megfelelő kutatóeszközökért kétségbeesett harcot folytató világhírű tudósok, úgy ahogy ő megjeleníti őket, jellegzetesen hazai jelenségek, bár kétségtelenül vannak analóg jelenségek világszerte. De ugyanúgy ismeretesek világszerte olyan szervezeti megoldások, melyek e nehézségeknek fölébe kerülnek.

Ha már most arra kell felelnem, hol látom ezeket a szervezési megoldásokat, kiindulóponttul mindenekelőtt csatlakozom az összes eddigi hozzászólóknak ahhoz a nézetéhez, hogy a tudományművelés központi jelentőségű intézménye a jövőben sem lehet más, mint az *egyetem*. A tudomány továbbplántálásának más módja, mint a tudomány valamiféle *tanítása* nincs, akár nagy előadó-teremben, akár speciálkollégium formájában, akár szemináriumban, akár kutatóintézetben történik is ez a tanítás.

Mi akadályozza az egyetemet leginkább abban, hogy a tudományt *tanítani* tudja? Valóban az, amire Szent-Györgyi professzor úr is a súlyt helyezi, hogy ugyanaz az egyetemi tanár egyúttal meg-

határozott mesterségekre oktató és képesítő intézet szerve is. Igaz tehát, hogyha nem akarjuk, hogy a kétféle funkció zavarja és üsse egymást, akkor kétségtelen, hogy el kell őket egymástól választani. Azt jelenti-e ez, hogy a mesterségre képesítő iskolákat és a tudományművelő iskolákat teljesen különálló szakiskolákká kell szervezni? – Szó sincs róla. Az elválasztás a funkciók *számbavételét és tudatos megkülönböztetését* jelenti, de semmiképpen sem foglalja magába szükségszerűen azt, hogy az *egyik funkciónak* szükségszerűen *ki kell* szorulnia az egyetemről. Moór professzor úr utalt hozzászólásában arra, hogy az egyetemtől független és nem egyetemi jellegű szakiskola a gyakorlat tapasztalatai szerint mindenkor *nívósüllyedést* jelent. Ugyancsak ő utalt, mint követendő példára a tanárképzés bölcsészeti kar megszervezésére, aholis az, aki *tiszta* tudományt akar tanulni, *doktorátus*-ra készül a *bölcsészeti* karon, aki pedig *tanári* diplomát akar szerezni, az *beiratkozik* a bölcsészeti kar keretein belül, de mégis attól különválasztva megszervezett *tanárképző* intézetbe. Ezt a megoldást a szükséges változtatásokkal az összes tudományszakokon és az összes szellemi mesterségek terén végig lehet vezetni. Azonban itt rögtön le kell szögeznünk, hogy ez az elvileg helyes megoldás a bölcsészeti kar és a tanárképző intézet jelenlegi szervezete mellett teljesen elsikkad. Ugyanis a tanárképző intézet úgy van szervezve, hogy minden egyetemi professzor egyben a tanárképző intézet illető szakjának a tanára is, s így a külön tanárképző intézet létezése csak névleges. Az egyetemi tanár számára ez a beosztás egyben olyan mellékes jövedelmet jelent, melyre a bölcsészprofesszor *rászorul*. A tanárképző intézeti előadások túlnyomó része *egyetemi* előadás, a külön egyetemi előadások száma aránylag kicsi, a külön tanárképző intézetieké pedig elenyésző. Holott ennek a *kettős* szervezetnek a jelentősége *éppen* az, hogy olyan tudósok számára, akik tudományt óhajtanak tanítani és különösebb szakképzésbeli ambícióik nincsenek, lehetőséget nyújtsanak arra, hogy esetleg kizárólag speciálkollégiumot, kizárólag szemináriumot, vagy közös kutatógyakorlatokat tartsanak. Ezzel párhuzamosan ebben a kettéválasztott rendszerben szükségképpen a szakképző intézet az, amelyiknek *fix* és meghatározott számú *tanszékkal* kell bírnia, mert hiszen a mesterség tanítását nem lehet abbahagyni *azért*, mert az illető szakmában véletlenül éppen nincsen nagy tudósunk. Viszont az egyetem *tiszta tudományos* szervezete szempontjából éppen ez a leglényegesebb következménye e kettéválasztott rendszernek, hogy a *meghatározott* szakhoz kötött tanszékek rendszerét meg lehet szüntetni. Ezzel az egyetemek *nívósüllyedésének* és else-

kélyesedésének egyik lényeges oka kikapcsolódik: az, hogy bizonyos tanszékeket *előírásszerűen* be *kell* tölteni, akár *van* rá tudományos nivón lévő jelölt, akár *nincs*; viszont más szakmában egy életen keresztül nem jut katedrához egy komoly tudós csak azért, mert az illető tanszék már mással van betöltve. Egy következetesen végiggondolt kombinált egyetemi és főiskolai rendszert tehát úgy lehetne kitervelni, hogy az egyetem szervezeti egységébe foglalna egy csomó szakképzést folytató főiskolát, mely utóbbiaknak meghatározott tanszékeik vannak, állandóan tanító előadó tanárokkal, az egyetem viszont karonként felette áll ezeknek a szakfőiskoláknak, valamilyen Collège de France-szerű szabadabb szervezetben oly módon, hogy az egyetem tanszékei tárgyuknál, sőt lehetőleg számuknál sincsenek meghatározva, s az egyetem féltékenyen őrködhetik a felett, hogy *csak* elsőrendű tudósokat foglal magában és azokat *mind* magában foglalja. Az egyetem tanárai bizonyos részben a főiskolai tanárok közül rekrutálódnak, bizonyos részben olyan kívülállók közül, akik főiskolán nem tanítottak; bizonyos részben ellátják a megfelelő főiskola megfelelő tanszékét is, ha a szakoktatáshoz külön kedvet és tehetséget éreznek, bizonyos részben pedig, ha ezt így tartják jobbnak, speciálkollégiumokra, szemináriumra és kutatómunkára természetesen *tanító*, vagyis együttes kutatómunkára szorítkozhatnak. Egy ilyen szabadszervezetű egyetemen belül természetesen enyhülnie kellene a karok éles elválasztásának, ami a szakiskolai elem belekeveréséből származott és sokkal határozottabban megvalósulhat a tudomány egységének, az Universitas Litterárumnak a gondolata. Természetesen ehhez hozzátartozik egy olyanfajta szervezési és javadalmazási rendszer, amely az egyetemi tanárok és igazi tudósok részére nem teszi anyagilag kívánatossá és szükségessé a különféle szakképzőintézeti előadói állások és a vizsgáztatások elvállalását. Az egyetem a szakképző iskolákban is tanító tanárain keresztül állandóan őrködik a főiskolai oktatás *nívója* felett anélkül, hogy a szakképzés robotjában el kellene vesznie.

Mindez az adott helyzetben, mondjuk a magyarországi helyzetben igen lényegbevágó és igen mélyreható reform volna, igen nagy ellenállásokat kellene leküzdeni. Mindamellett vissza kell térnem ahhoz az induló álláspontomhoz, hogy itt csupán szervezeti bajoknak, szervezeti megmerevedéseknek az orvoslásáról van szó, s az esetleges reformok bármilyen mélyreható és bármilyen üdvös eredményekre vezethetnek is, nem érintik s nem érik el a tudomány mélyreható válságát.

II.

Ugyanebből kell kiindulnom akkor is, amikor az *akadémia* válságának a kérdésére térek át. Szent-Györgyi professzor úr helyesen mutat rá arra, hogy az akadémiáknak ma nem az a szerepük, ami a XVII. és XVIII. században volt: a tudósok egymásközötti közlekedésének és eredményeik kicserélésének a megkönnyítése. Utal még arra is, hogy az akadémiát mint érdemes tudósokat dekoráló intézményt nem érdemes fenntartani és az akadémia speciális magyarországi feladata, a nyelvújítás, befejezettnek tekinthető. Ebből levonja azt a következtetést, hogy az akadémiákat vagy meg kell szüntetni, vagy ha nem, akkor ma egyetlen egy komoly feladatuk lehet, és az: az egyetemekkel szemben a tudomány komoly művelése és a tudományos kutatótevékenység irányítása. Például utal az orosz akadémia munkájára, amely az ötéves terv keresztülviteléhez szükséges tudományos kutatásoktól kezdve minden tudományos kutatást irányít és ellenőriz.

Itt mindenekelőtt fel kell vetnünk azt a kérdést, hogy beszélhetünk-e az akadémiák *világválságáról*? Szent-Györgyi professzor úr előadása ezt a válságot szinte magától értetődőnek és adotttnak veszi, okát pedig megtalálja abban, hogy azok az okok, amelyek az akadémiákat eredetileg életrehívták, megszűntek. Az igazság azonban az, hogy az, hogy az akadémia válságban van, magától értetődő Magyarországon, egyébként azonban nem valami fogható világjelenség. Bár az akadémiák életrehívó okai valóban sok vonatkozásban megszűntek, mégis a világ egyes akadémiai, bár nincsen az a jelentőségük, ami egykor volt, mint tudományos és erkölcsi fórumok komoly tekintéllyel bírnak, anélkül, hogy azt a szerepet vállalnák és viselnék, amit Szent-Györgyi professzor úr kijelölt számunkra. A magyar akadémia speciális válsága különleges jelenség, amely az akadémiáknak világsszerke és zselhető jelentőségcsökkenésétől meglehetősen független. Sokkal inkább összefügg a Magyarországon a múlt század közepe óta folyó közéleti kontraszelekcióval. A politikai és szellemi horizontok leszűkülésével és általában az egész nemzet tévútrakerülésének mindazokkal a jelenségeivel, amelyeknek végeredménye az 1944-es összeomlásban áll előttünk.

Ennek eredményeképpen előállott az a helyzet, hogy a magyar tudományos akadémia, vagy legalábbis annak bizonyos osztályai személyi összetételükben részben vagy egészben megszűntek alkalmasak lenni arra, hogy a magyar szellemi élet számára az erkölcsi és értékelési fórum igényével fellépjenek. Ez kétségtelen

nagyon súlyos jelenség. Különösen súlyos jelenség azért, mert egy ilyen önmagát kiegészítő testületnél a személyi összeállításkor ferde vágányokra való terelődése olyan baj, amely esetleg csak több nemzedéknyi idő alatt tud orvosolódni. Épp azért meg kell mondanom, hogy ugyanakkor, amikor nem tudok egyetérteni Szent-Györgyi professzor előadásának csaknem összes főtételével, ugyanakkor ki kell fejeznem egyetértésemet azzal a javaslatával, amelyet speciálisan a magyar akadémia regenerálódása ügyében tett: hogy tudniillik az egész akadémia kollektíve mondjon le és regenerálódásának ügyét bízza egy válogatottabb, szűkebb bizottságra. Valóban ez lett volna az egyetlen mód, amely a gyors regenerálódás és az akadémia autonómiájának szempontjait egyszerre ki tudta volna elégíteni. Mindez azonban a magyar akadémia válsága és nem tudok róla, hogy *ebben* az értelemben léteznék az akadémiai *világválsága*. És főleg ezen válságon azután igazán nem segít Szent-Györgyi professzor remédiuma: az hogy teljességgel új és szokatlan feladatokat helyezünk az akadémia vállára. Kérdés azonban, hogy segítene-e Szent-Györgyi professzor úr remédiuma az akadémiaikon általában, amelyek nincsenek ebben a válságos állapotban, mint a magyar akadémia, csak épen az ellanyhulásnak és előregedésnek tüneteit mutatják?

Úgy vélem, hogy a tudományos kutatás irányításának az a köre, amelyet Szent-Györgyi professzor úr az akadémia részére lehetőségként kijelöl, bármennyire is fontos feladatkör, egyáltalán nem olyan, amelyik különösebben kívánná egy akadémia létezését. Ha egy akadémia már fennáll, akkor igen fontos szerephez jut, ha ezt az utóbbi feladatkört reábízzák, ha azonban azt kérdezzük, hogy erre a feladatkörre kell-e egy akadémiát felállítani, akkor nyugodtan azt felelhetjük, hogy *nem*. Szent-Györgyi professzor úr javaslatában tisztázatlanul maradt egy lényeges momentum, amit nem tudunk: az, hogy vajjon az akadémia az ő elgondolása szerint mindenféle tudományos kutatást ellenőriz és irányít-e, vagy pedig csupán az állam által végeztetni kívánt, hogy úgy mondjam, állami megrendelésre történő tudományos kutatást. Ez a kettő ugyanis teljességgel különböző dolog. A valódi tudósok tudományos kutatásait egy bizonyos ponton túl *ellenőrizni, irányítani* sem nem lehet, sem nem szabad. Itt nem lehet mást csinálni, mint *bizalmat* előlegezni és a szükséges *feltételeket* megteremteni. Ennek a szervezeti megoldása, ha a tudósok együttességét akadémiaának hívjuk, akkor történhetik az *akadémián keresztül, ha egyetemnek hívjuk, történhetik az egyetemen keresztül*. A tudósok együttességének lehet bizonyos szerepe a kutatások összehangolása terén, de ez

a szerep másodrendű, mert a valódi tudósok ezt minden szervezeti behatás nélkül is igyekeznek egymás között megtalálni.

Egészen más a helyzet az állami megrendelésre történő kutatómunka terén. Az államnak ma mind több vonatkozásban szüksége van a tudósok kutatómunkájára és a tudósok természetesen ezt a közreműködést nem tagadhatják meg. Azonban szögezzük le nagyon világosan és nagyon határozottan azt, hogy az állami megrendelésre történő kutatómunka az igazi tudósok részére gyakran éppen olyan ballaszt és éppen olyan időtrabló mellékfoglalkozás, mint az elsőéveseknek való előadás és a mesterségre képesítő vizsgákon való részvétel és az igazi tudós igen gyakran az állami megrendelésre történő tudományos munkát örömmel átengedi kevésbé igazi tudósoknak, vagy nagyreményű fiataloknak. Hogy állami megrendelésben komoly tudományos fantázia legyen, az természetesen lehetséges és az is előfordulhat, hogy állami megrendelések adnak impulzusokat olyan kutatásokra, amelyek e nélkül nem jöttek volna létre. Amióta a világ világ, a megrendelésnek megvan a maga jelentősége mind a tudomány, mint a művészet, mind az irodalom terén, azonban hozzá kell tennünk mindjárt azt, hogy a megrendelés jelentősége abban az arányban nő, amilyen arányban szabadkezet ad az alakítónak és abban az arányban csökken, amilyen arányban százszázalékig meg akarja határozni a kutatás menetét, célját és eredményeit. A normális eset mégiscsak az, hogy az állam, amikor bizonyos kutatómunkát megrendel, a tudománynak már kész eredményeiből akar lehetőleg az eredmény többé-kevésbé biztos, vagy reményteljes tudatában meríteni, nem pedig olyan öncélú vizsgálódási folyamatokat akar elindítani, amelyeknek kimenetele teljességgel bizonytalan. Így nézve a dolgot az állam határozottan nyer-e vele, ha saját megrendeléseit egy olyan tekintélyes és többé-kevésbé szabadsággal élő szervnek a felügyelete alá helyezi, amilyen az igazi tudósok szervezete akár akadémia az, akár egyetem. Ezzel szemben kétséges, hogy az igazi tudomány nyer vele, ha feladatai között túlságos szerepet kap a konkrét, állami megrendelésekre való szállítás.

A Szent-Györgyi-féle javaslatnak így nem látnám sok jelentőségét. Mégis: van benne valami, ami mellett meg kell állnunk, noha ő nem állott meg. Nagy lehetőség van abban a gondolatban, hogy az akadémia, vagy akadémiaszerű vagy akadémiai testületek vegyenek át olyan funkciókat, melyeket eddig a minisztériális bürokrácia látott el. Ezt a lehetőséget speciálisan a tudományos kutatások ellenőrzésére korlátozni annyit jelent, mint egy mellékes, mondhatnám kuriózus feladatkörvállalás kedvéért elmenni egy sokkalta

nagyobb jelentőségű lehetőség mellett: a mellett a lehetőség mellett, hogy az akadémia, vagy egy akadémiaszerű fórum legyen a kulturális értékek gyakorlati megállapításának, feladatok elvégzésének, a szabályozó fóruma. Ha ugyanis visszatérünk oda, ahonnan Szent-Györgyi professzor úr előadása kiindult, hogy tudniillik mi volt az akadémiák eredeti lényege és mi most, akkor azt kell megállapítanunk, hogy az akadémia állandó és nem változó lényegét az egyetemmel szemben nem az teszi ki, hogy a tudósok érintkezésének vagy a tudósok dekorálásának a szerve, hanem ezeken túlmenően az, hogy az akadémia mindig *fórum*, szemben az egyetemmel, amely tanítóintézet. Az akadémia akkor, amikor munkák fontossága kérdésében állást foglal, amikor fontos munkák elvégzését serkenti, vagy saját üzemében elvégzi, amikor díjakat oszt ki, amikor dekorál, végeredményben egy és ugyanazon dolgot cselekszi: *értékel*. Ha azt állapítjuk meg, hogy az akadémiák világszerte: ott is, ahol nincsenek akut válságban, a társadalom és a tudomány menetére különösebb hatással nincsenek, azzal arra utaltunk, hogy nem az *akadémiának*, mint akadémiának a válságával érdemes foglalkoznunk, hanem az értékelésnek magának a válságával: ezzel a kérdéssel, hogyha az akadémia nem értékel, nem jól értékel, vagy hatástalanul értékel, akkor hát ki értékel helyette? Az *igazi* válság, a *lényeges* válság, a *mélyenfekvő* válság abban áll, hogy nem értékel helyette senki. Ezért érdemes külön fejezetben az akadémia és az egyetem válságától és ennek szervezeti megoldásaitól függetlenül pár szót szólnunk a tudományos és szellemi értékek válságáról.

III.

Amióta Európában az egyház kizárólagossága az értékek hatékony és érvényes megállapítása terén megszűnt, azóta az értékek hatékony és érvényes megállapításának általánosan elfogadott szerve nincs. Erre legközelebből azt lehet felelni, hogy ilyen szerve a gondolatszabadság századában szükség nincsen. Ez a felelet azonban teljességgel téves. A gondolatszabadság csak azt kívánja, hogy a fennálló szellemi tekintélyek ne küldjék máglyára az eretnekeket, ne vonják cenzúra alá a könyveket és ne állítsák az inkvizíció elé a kutatókat, de semmi körülmények közt nem kívánja a gondolatszabadság azt, hogy ne létezzék egy vagy több olyan fórum, mondhatnám lehetőleg több olyan fórum, amely a tudomány, a szellem, az alkotás, a társadalmi rend, a nevelés és az emberformálás

végső kérdéseiben tekintéllyel tudja hallatni a szavát, bizonyos tévképzetek kártékonyására fel tudja hívni a figyelmet és az emberek számára megfelelő orientációs támpontokat tud adni. Az emberek többsége így is, úgy is tekintélyeket követve alakítja ki nézeteit, tehát föltétlenül szükség van egészségesen és épen funkcionáló szervekre, amelyek a tudomány, a szellemi élet és a nevelés szétfutó jelenségeit áttekintik, egységbe igyekeznek foglalni és azok esetleges tévutait számon tudják tartani és megpróbálják ellensúlyozni. Az, hogy ilyenre szellemi életünk mai válságos állapotában szükség van, két oldalról kap alátámasztást. Az egyik a tudománynak az a válsága, amelyre Ortega utalt, amikor rámutatott arra a fonákságra, hogy a tudomány üzemszerű megnövekedésével és óriási mértékű specializálódásával a tudós is teljesen meghamisított fogalomvá vált és egy egészen szűk perspektívájú szakvizsgálatokat folytató ember a beavatottságnak és a magasabb összefüggések értésének a teljességgel hamis nimbuszát élvezzi, vagy ahogy Ortega csúfondárosan példázza: egy ügyeskező sebész hivatalból közegészségügyi szakférfiú. A tudománynak ez a válsága, amelynek ellenhatásként ma mind erősebben jelentkeznek összefogó törekvések, melyek erősen megkívánják olyanfajta fórumok létezését, amelyek a tudomány és a tudós helyes értékelését meg tudják szabni. A másik pont, ahol az ilyen értékelő fórumok jelentősége igen nagy, az ál- és féltudományos elemekkel összekapcsolt politikai eltévelyedések területe. Hogy ezek hová vezethetnek, arra a fasiszmus lelki és szellemi pusztításai után különösebb példákat nem kell felhozni. Nyilvánvaló, hogy egy szellemi fórum nem tud szembeszállni azokkal a politikai erőkkal, amelyek ilyen fajtájú folyamatokat mozgatnak, mindenesetre az eddiginél talán nagyobb sikerrel tudna szembeszállni az ítélő erőnek azzal a megzavarodásával, amely a fasiszmus sikerének az egyik legfőbb tényezője volt.

Hogy egy ilyen akadémiaszerű fórum hogyan alakulhat meg, kikből tevődhet össze, arra nézve nem érdemes túlságosan konkrétizált propozíciókat tenni, itt nemcsak arról van szó, hogy ezt a szervezetet egy kormányrendelet felállítsa, hanem sokkal inkább arról, hogy ez a szervezet magának tekintélyt szerezzen. Így csak egyszerűen föl szeretnék vázolni egy hosszabb lejáratra szóló távoli perspektívát, aminek a jegyében egy ilyen szervezet, amely a maga csúcán nem annyira 100–200-as gyülekezetből, mint inkább valamiféle 15–20 tagú tanácsból állhat össze, egy ilyen szervezet felügyelete alá vehetné a szellemi életnek mindazokat a területeit, amelyeknek megadmisztrálása ma olyan borzasztóan szenved a céhbeli bürokrácia merevségétől és az államhatalom hatalmi

céljainak a demoralizáló hatásaitól. Ezek a területek természetesen messze túlhaladják a szorosan vett tudomány területeit, természetyszerűen idetartozik a művészet, irodalom adminisztrációja, a nemzetnevelés összes intézményeinek, a sajtónak, a filmnek, a rádiónak az állami ellenőrzése. Ezen az elgondoláson belül természetesen megvalósul az is, amit Szent-Györgyi professzor elgondolt, hogy tudniillik a tudományos kutatást sem bürokratikus korlátoltsággal és kicsinyességgel intézzék. Azonban az ő elgondolása nem megy túl azon a kívánságon, hogy a laboratóriumi kutatást ne egy korlátolt miniszteriális ember irányítsa, hanem olyan valaki, aki maga is tudja, hogy mi az a laboratóriumi kutatás, mert hisz ő neki magának is legalább 20 esztendő kellett, amíg rájött, hogy mi az a laboratóriumi kutatás. Én bevallom, hogy nem hiszem azt, hogy a laboratóriumi kutatás helyes adminisztrálásához olyan emberekre volna szükség, akik laboratóriumi kutatást végeztek. Azok a korlátolt miniszteriális férfiak, akik Szent-Györgyi professzor életét keserítették és keserítik, nem azért teszik ezt, mert nem kutattak húsz évig laboratóriumban, hanem azért, mert korlátolt miniszteriális férfiak. És perspektívájukat valószínűleg 20 évi laboratóriumi kutatás sem tárgíthatná ki.

Ez az elgondolás a szellem és az államhatalom viszonyának alapvetően új beállítást is kívánja és ennek megfelelően komoly alkotmányjogi kérdéseket is felvet, mert a kormányhatalom szférájából nem lehet valamit anélkül kivenni, hogy ezt a kérdést ugyanakkor a népképviselőt, a miniszteri felelősség és a demokratikus ellenőrzés vonatkozásában is mérlegre ne tegyünk. Ez már átvezet a demokrácia legmodernebb fogalmazásaihoz, a plurális alkotmány gondolatához, amelyben a hangsúly az államhatalom további megosztásán, és további különlegesen tagolt hatalmi gócok kialakításában van. Ahogyan a bíraskodás és a bírák megszerezték maguknak a maguk különleges szervezetét és különleges függetlenségét, úgy kell ezt valamilyen formában előbb-utóbb a nemzetnevelőinknek a tudósoknak és az alkotóknak is megkapniok. Ma nem elég az, mint régen, hogy a szellemi alkotók egy bizonyos szabadságban a társadalom határain álljanak, hanem az államhatalomban megtestesült hatalomkoncentráció demoralizáló hatásával szemben az ő szabadságuknak és függetlenségüknek is szervezetszerű formát kell kapniok.